

Martijn Noordermeer:

*'Dat het pad soms niet
begaanbaar is, draagt bij aan
het avontuurlijke ervan'*

Verscholen schoonheid langs de Hollandsche IJssel in Gouda

Hoe een dijkversterking wandelnatuur naar de stad heeft gebracht

'Als je rondkijkt, vraag je je af wat we hier als landschapsarchitecten hebben toegevoegd,' zegt Martijn Noordermeer van het Utrechtse bureau Feddes-Olthof. Hij spreekt over het dijkversterkingsproject van het Hoogheemraadschap van Rijnland langs de Hollandsche IJssel in Gouda. Feddes-Olthof tekent voor het esthetisch ontwerp en dat levert een avontuurlijk, ruig wandelpad op dat strekt van het buitengebied tot aan het stadscentrum. 'De opdrachtgever heeft hier zijn nek uitgestoken om meerwaarde te leveren en dat heeft zich uitbetaald in een mooi stuk stadsnatuur.'

Auteur: Paul van der Sneppen

'Ik wilde geen heel gelikt ontwerp maken. Alles wat hier door ons is bedacht en toegevoegd, is subtiel. De rivier en haar oevers moeten hier schitteren; die spelen de hoofdrol in de beleving van dit stukje Gouda.' Dat de natuur hier zo'n centrale rol toebedeeld heeft gekregen, is zeker niet vanzelfsprekend. Noordermeers opdracht komt immers voort uit een dijkversterkingsproject, een bouwtechnische opgave die primair draait om waterveiligheid. Daarbij gaat het om een dijk in een druk stedelijk gebied dat wordt doorkruist door verkeersaders, beroeps- en pleziervaart.

De Goejanverwelledijk in Gouda is al eeuwenlang een belangrijk instrument in de waterhuishouding van de regio. De dijk heeft zijn oorsprong in de middeleeuwen en fungeert als waterkering. Daarmee speelde de dijk een vitale rol in het beheersen van waterstromen, om het vruchtbare land van Gouda en omstreken te beschermen.

In de 19e eeuw heeft de Goejanverwelledijk ingrijpende modernisering ondergaan. Dat was vooral nodig met het oog op de stedelijke ontwikkeling die toen plaatsvond op de vleugels van de industriële revolutie. Die urbanisatie vroeg om een verbeterde waterhuishouding waardoor het omliggende land minder vatbaar zou zijn voor overstromingen. Die rol vervult de dijk nog steeds. Het is nog steeds een belangrijk onderdeel van de waterinfrastructuur van Gouda en omgeving.

Natuurwaarde

‘Het is natuurlijk nog steeds primair een waterkering. Maar met de ogen van nu zien we hier tegenwoordig ook de enorme natuurwaarde langs de dijk. Dat schept óók verplichtingen.’ Noordermeer heeft het dan onder meer over de zelling langs de rivier, vlak voor de Haastrechtse Brug. Zellingen zijn ondiepe oevers die zijn begroeid met gras, riet en andere vegetatie. Ze vormen vaak een leefgebied voor verschillende soorten water- en moerasvogels, vissen en andere dieren. De ecologische waarde van deze zelling is groot. Dat komt mede doordat hij nog onder invloed staat van getijdewerking en dat is, zo ver landinwaarts, ook nog eens heel zeldzaam.

Maar het behoud ervan stelde de uitvoerders wel voor een uitdaging, weet Noordermeer. ‘Idealiter neem je een hele grote bak grond en kijk je waar je dat, binnenwaarts of buitenwaarts, een plek kan geven. Dat is ook altijd de meest duurzame oplossing. Grond gaat immers veel langer mee en kan ook reageren op zettingen. Staal daarentegen heeft milieueffecten in de ondergrond, dus dat gebruik je liever niet.’ Maar mede om deze zelling te behouden, is toch gekozen voor een alternatieve, technische oplossing. De dijk is versterkt met een ondergrondse damwand.

Het Struinp pad begint vlak voor de Haastrechtse Brug. Wandelaars dalen hier af, van de dijk richting waterkant. Het pad is niet meer dan een verhard olifantenpaadje. Een kunstwerk

ligt verscholen in het gras, een plaquette met een gedicht van de bekende landschapsdichter Henk Kooijman (1928 - 1988). Een passende ode aan het landschap, want Kooijman liet zich voor zijn poëzie inspireren door lange wandelingen door polders en dorpen in de Krimpenerwaard. ‘Ook weer heel subtiel,’ zegt Noordermeer over de plaquette. ‘Vaak worden kunstwerken heel pontificaal aan voorbijgangers gepresenteerd. Dit daarentegen ligt verscholen in het hoge gras. Je zou er bijna over struikelen.’

Avontuurlijk

De plaquette die als een soort kunstschat verstopt ligt in het gras, en het iele paadje door de weelderige begroeiing: het draagt allemaal bij aan het ‘avontuurlijke’ van de wandeling. ‘Je ziet het: dit is geen plek voor grote statements van een landschapsarchitect. Alles is klein gehouden opdat het avontuur de ruimte krijgt.’

Zo ook de vlonder die wandelaars onder de lage brug door voert. Het is een bescheiden stalen constructie die op het oog als het ware versmelt met de bovenliggende betonnen brug. De kleuren komen overeen en de vormen dissoneren op geen enkele manier met de brug. Avontuurlijk wordt de vlonder bij hoog water. Dan kan het zijn dat de wandelaar natte voeten krijgt. ‘Dat hoort erbij, vind ik. De rivier

‘Het ontwerp hoeft niet altijd een statement te zijn’

dicteert hier dat het pad niet altijd helemaal begaanbaar is.’

De vlonder is, in al zijn bescheidenheid, toch een goed doordacht designwerk, legt Noordermeer uit. ‘We hadden hier maar heel weinig ruimte beschikbaar, omdat we enerzijds met een rivier van doen hebben die getijden heeft, en anderzijds met een lage brug. Kijk, dat de vlonder een of twee dagen per maand onder water staat, maakt het alleen maar leuk. Maar dat bepaalt natuurlijk wel het vloerpeil. En we hebben natuurlijk de heel laag liggende brug waar we maar net onderdoor kunnen. Maar we wilden geen kruip-door-sluip-door-muizengaatje maken met bochten en trappen. Dus vandaar dat de vlonder zo is ontworpen, dat die een iets hoger aanlandingsniveau heeft.

Landschapswandelingen

In de artikelenreeks *Landschapswandelingen* gaat Stad+Groen op pad met landschapsarchitecten. Samen blikken we terug op de totstandkoming van projecten, van tekentafel tot en met implementatie. De reeks wil vooral inzicht geven in de rol van groen in landschapsontworp, maar probeert ook nieuwe technieken, trends en inzichten in de inrichting van de openbare ruimte te ontdekken.

Versterking IJsseldijk Gouda

Locatie: Goejanverwelledijk, Gouda
Opdrachtgever: Hoogheemraadschap van Rijnland

In samenwerking met:

Royal HaskoningDHV, Trafique
Planvorming: 2015 - 2016
Uitvoering: 2017 - 2018

We hebben heel erg de nadruk gelegd op een *cleane*, strakke vorm die de oevers onder de brug door in één vloeiende beweging verbindt. Dus het ziet er misschien heel eenvoudig uit, maar er zit echt wel heel veel denkkracht in. Ikzelf vind het eigenlijk heel mooi dat de schoonheid zo in de details zit.’

Stadsgewoel

Daar waar de wandelaar van de dijk af wordt geleid, rijst ook langzaam de muur op die als waterkering en dijkverzwaring dient. Het Struinp pad loopt, onder aan de muur, langs het water, over een rijk begroeid talud van ongeveer zes meter breed. Daar rijst de muur bovenuit die de wandelaar fysiek, maar vooral ook in beleving scheidt van het stadsgewoel boven op de dijk.

‘We hebben er lang over nagedacht hoe we die muur moesten vormgeven. Het uiteindelijke ontwerp berust op een idee uit het bewonersoverleg. Een van de buurtbewoners wees ons op de basaltblokken die de tegenoverliggende oever versterken. Die grote basaltblokken zien we op meerdere plaatsen langs de Hollandsche

IJssel. Hij stelde voor om precies dezelfde stenen te gebruiken voor het optrekken van de muur. Dat vonden we een goed idee. Een heel logische keuze ook, achteraf gezien.'

Maar daarbij vond de landschapsarchitect wel dat voor authenticiteit gekozen moest worden. Het bonkige van de basaltblokken moest goed tot zijn recht komen. 'In Nederland worden veel zogenaamde schorten gebouwd en daar worden dan hele kleine plaatjes basalt tegenaan geplakt. Een cosmetische oplossing dus. Daarvan hebben wij gezegd: 'Nee, je moet echte blokken basalt gebruiken, een metselmuur met cement ertussen.' Dat hebben we

gedaan, maar het was in de praktijk geen sinecure om met basaltblokken te metselen, een hele puzzel eigenlijk.'

Het gebruik van de bonkige basaltblokken contrasteert, volgens Noordermeer, ook op een goede manier met de historische binnenstad van Gouda. 'Als je in de binnenstad van Gouda rondloopt, dan zie je ook overal water. Daar vind je heel veel van bakstenen opgetrokken kades. Maar ik wilde langs de dijk juist meer de rivier benadrukken dan de stad. Dit moet meer aangekleed worden als buitengebied om dat gevoel van natuurbeleving te versterken.'

Aanvankelijk dachten de ontwerpers erover om in de muur holtes aan te brengen, opdat daar vegetatie in kan groeien. Dat zou de muur er natuurlijk doen uitzien en meer integreren in het begroeide talud eronder. Toch is besloten om de natuur zelf haar werk te laten doen. 'Wij hoopten namelijk dat de voegen een hechtplaats zouden worden voor mossen en varens. Dat zien we nu ook gebeuren. Mossen beginnen zich in de muur te nestelen en dat is eigenlijk toch wel heel mooi. We hebben hier een verloop van nat naar héél droog, want de muur staat tenslotte vol in de zon. In dat verloop, op een strook van niet meer dan zes meter, zien

Een avontuurlijk pad, ook omdat het soms onder water komt te staan

‘We vinden hier veel ecologische waarde op een hele smalle strook rivieroever’

belangrijk vinden. Daardoor hadden zij meteen al een goed beeld van wat voor ons de essentie is van het ontwerp, waar wij onze doelen op richten. Dat heeft ons later zeker ook geholpen bij de uitvoering.’

Vrij spel

Een van de speerpunten in het ontwerp van de vernieuwde dijk is dat de natuur er zo veel mogelijk vrij spel krijgt. Het waterschap verwijderd soms een boom die in het talud probeert te wortelen, maar verder blijven de interventies minimaal. ‘Ik vind het fijn dat tegenwoordig de natuur steeds vaker vrij spel mag hebben. Het is een goede trend. Ik hou daar meer van dan van het aangeharkte landschap. Hier hebben we dat ontwerpconcept heel mooi gestalte kunnen geven.’

En dat levert ook veel ecologische waarde op, denkt de landschapsarchitect. Maar een nulmeting en een inventarisatie daarvan is nooit gemaakt, geeft hij ook toe. ‘We werken veel met ecologen. Maar echt in beeld brengen wat we nu aan ecologische waarde op termijn toevoegen; dat gebeurt eigenlijk niet en daar schreeuwt een project als dit natuurlijk wel om. Als je ziet wat we hier hebben gemaakt, dan wil je eigenlijk ook wel weten wat je precies hebt toegevoegd.’

Verhaal

Halverwege het Struinpadij loopt Noordermeer af op een oud gemaal met een bedieningshuisje. Het is een van de twee obstakels waar wandelaars omheen geleid worden. Ook hier is een vlonder gemaakt. ‘Helemaal in de stijl van de eerste en toch weer net anders. Belangrijk vonden we vooral dat we wandelaars aan de rivierzijde konden houden en hen niet over de dijk hoefden te leiden waar verkeer is en waar de magie van de natuur even helemaal verbroken zou worden. En dus hebben we deze vlonder gemaakt. Wandelaars worden langs de peilstok in het gemaal geleid. Dat past beter bij het verhaal van de rivier en haar getijden dan de drukke dijk erboven.’

Havendienst

Wat de plek wel ontsiert, is een enorm welkomstbord van de havendienst, voor arrivinge boten. ‘Het bord is functioneel natuurlijk. Er staat een telefoonnummer op. Belangrijk als je als schipper een ligplaats wilt regelen, kan ik me zo bedenken. Maar het ontsiert wel het beeld van het oude gemaal. Jammer.’

Niet veel verder eindigt het Struinpadij en gaat het over in een verharde weg met aanlegsteigers voor boten. Hier is de wandelaars hinkstapsprong verwijderd van de oude binnenstad. Als Noordermeer, vijf jaar na de oplevering, wordt gevraagd of hij nu iets anders zou doen in dit project, haalt hij zijn schouders op. ‘Het klinkt misschien wat pedant, maar ik durf oprecht te zeggen dat ik heel blij ben met het resultaat. Ik kan niets bedenken wat ik nu anders zou doen. Het is erg mooi geworden.’

Wel vindt hij dat de opdrachtgever, het Hoogheemraadschap van Rijnland, veel van de credits toekomt. ‘Dat heeft echt zijn nek uitgestoken. Als je kijkt naar hun primaire taak, dan hadden ze deze klus natuurlijk veel soberder kunnen uitvoeren, meer het accent op functionaliteit kunnen leggen en alle toegevoegde natuur- en belevingswaarde achterwege kunnen laten. Daar hebben ze nadrukkelijk niet voor gekozen. Ze zijn dit project met meer ambitie begonnen en hebben zich ook gedurende de hele planning en uitvoering aan die ambitie gecommitteerd.’

we overal begroeiing komen. Daarmee wordt het hier ook een plek met veel natuurwaarde, veel biodiversiteit. Ecologisch gezien heb je hier dus eigenlijk best een heel mooi spectrum langs het pad.’

Een van de zaken waar Noordermeer met voldoening op terugkijkt, is de samenwerking met de opdrachtgever, aannemers en de buurt. Uniek daarbij is dat de landschapsarchitecten door het waterschap een rol toebedeeld hebben gekregen in de aanbesteding. ‘We mochten al in de aanbestedingsprocedure aannemers een presentatie geven om te laten zien wat we

BE SOCIAL
Scan, lees & deel!